

Dr. Erdélyi Gyula: *A magyar katona.* A magyar hadszervezet és hadművészet fejlődése. Budapest, a szerző kiadása, 1929. Nagy nyolcadrét 302 oldal, szövegekkel és vázlatokkal.

A magyar hadtörténelmi szakirodalom régóta érzett hiányát van hivatva pótolni dr. Erdélyi kitünő könyve. Ez a kötet nagy munkájának csupán első része és a magyar hadművészet fejlődésével foglalkozik, a legrégebbi időktől Szent István koráig. A magyar történetnek ez a korszaka az, amelyben az állami életet és fejlődést a katonaság megalakulásától, szervezésétől különválasztani nem lehet. De éppen ebben a korban nem támaszkodhatik a hadművészet gyökereit kutató történetíró eredeti forrásokra. Munkája annál fáradságosabb, mert a katonai élet minden vonatkozására szóló adatait csupán homályos mondákból s a magyarság őstörténetével foglalkozó, eddig már feldolgozott munkákból kell apránként kibogoznia. Annál nagyobb az érdeme Erdélyi dr.-nak, hogy ezt a mozaikszerűen, rendkívüli szorgalommal összegyűjtött anyagot, ilyen formába tudta önteni.

Munkájának ez a kötet 6 fejezetre oszlik: I. A magyar-ugor kor hadviszonyai. II. A hun (bolgár-török) hatás korának hadviszonyai. III. A magyarság katonai szervezete a IX—X. században. IV. A magyar hadművészet a IX—X. században. V. Hadseregszellem. VI. Fontosabb hadműveletek. Az anyagnak ilyen csoportosítása nagyon célszerű s éppen ilyen szerencsés annak feldolgozása is. A szerző nem szorítkozik a népvándorlás magyar vonatkozásainak már amúgy is ismert részletes felsorolására, hanem minden időszakban azokat a mozzanatokat domborítja ki, amelyek a hadsereg megalakulásáról, vezetéséről és szervezetről nyújtanak érdekes és tanulságos adatokat.

Részletesen foglalkozik a hunok, majd később a honfoglaló magyarok fegyverzetével, felszerelésével, gondosan számot vet a hadsereg életével kapcsolatos szavaknak nyelvészeti összehasonlításával és bizonyításával. Árpád fejedelemmé választásával kezdődik, szerinte, a magyar hadművészet valódi fejlődése. Sok történetkutató eddigi nézetével ellentétben, a szerző azt bizonyítja, hogy Árpád fejedelemmé választásának célja nem az volt, hogy személyében az államhatalom összességét kezében tartó monarcha kerüljön a nép élére, hanem csak a magyar hadügy legfőbb intézőjének kiszemeléséről volt szó. Az események természetes folyománya az, hogy a katonai sikerek fokozódásával, arányosan fogyott a tulajdonképeni államfő, a gyula, tekintélye. Árpád hadserege volt dr. Erdélyi szerint az első hivatásos hadsereg. Ez volt magyarázata Árpád katonai sikereinek a kelet és nyugat nem hivatásos, zsoldos seregeivel szemben.

Erdélyi dr. szigorú, beható és lelkiismeretes forráskritikát gyakorol Konstatinus görög császár feljegyzéseivel szemben és különösen Árpád hadseregének létszámmegállapításánál lelkiismeretesen állítja szembe a középkori és a legújabbkori történetkutatók, főleg Salamon Ferenc és Rónai-Horváth Jenő adatait. Szerinte Árpád nem csupán kiváló hadvezér, hanem korának legnagyobb katonai genije és szervezője volt. A honfoglaló magyar hadsereg tisztán lovasságból állott, Árpád érdeme, hogy seregének tagozását és a különféle harcéljárások és harcmódok sajátosságait lovas népének egyéniségéhez szabta. A harcégység a drungus (dandár) volt. A kalandozások korában gyalogságra nem volt szükség. De később, amikor a magyarok ellenségei kitapasztalták a magyar lovasharc sajátosságait s az ellen sáncokkal, várrakkal védekeztek, szükségessé vált egyes lóról leszállított egységeknek várvívársra való kiképzése és felszerelése is. Ez azonban csak 933 után következett be.

A honfoglaló magyar katonaság világhírén és legyőzhetetlenségén a merseburgi vereség ejtette az első csorbát. Itt csatát vesztek, de nem annyira az anyagi veszteség volt fájó, mint inkább az a tudat, hogy ezután nem lesznek képesek a nyugati seregeivel eredményesen viaskodni, ha tisztán lovas harcmódot csak részben várívó gyalogságra át nem szervezik és hadi gépekre szert nem tesznek. Ez az átalakulás természetesen lassan ment és megkívánta a lovasság átalakulását is. Őseinknél könnyű és nehéz lovasság között különbséget nem tehetünk. Nyugati értelemben vett nehéz, vértés, pajzsos lovasaink sohasem voltak. De önmagától alakult egy középnehéz lovasság, mely védekezésre alkalmas volt ugyan, de nem vesztette el eddigi legfőbb erényét, a fürgeséget. Ebben a fejezetben alaposan és érdekesen foglalkozik a szerző az akkori magyar hadsereg fegyvereinek s felszerelési tárgyainak részletes ismertetésével is. Megtudjuk többek között azt is, hogy a sarkantyút honfoglaló őseink nem ismerték, ez a felszerelési tárgy a német lovagoktól került jóval később hozzánk.

A IV. fejezetben részletesen tárgyalja Árpád hadseregének harcászati szabályait. Igen érdekesen ismerteti a sereg meneteit, táborozási módait (szekérvár), a biztosítás, felderítés és összeköttetés végrehajtását célzó intézkedéseket. A harcmód általában támadó volt. Harceljárásuk ennek megfelelően nagy kiterjedésű széles és mély tagozású alakzatokat kívánt; sohasem fedkeztek meg tartalékok képzéséről. Nagy mesterei voltak a színlelt visszavonulásoknak, nem csupán ütközetek közben egyes taktikai mozzanatoknál, hanem nagyobb stratégiai méretek között is. Úgyesen tudták a védelmet a támadással egybekapcsolni, cseleket, meglepetéseket rendezni s az ütközetek eredményét kíméletlen üldözéssel kihasználni. A hadsereg szelleme kitünő volt, Árpád mellett kiemeli a vezérek közül különösen Bulcsu vezető egyéniségét. De a többi vezér is megállta a helyét s a sereg nagyon fegyelmezett, kitünő katonaság volt. Hadműveleteiket — sokszor éjjel — nagy rendben, csendben hajtották végre s csak a támadásnál, a lovasroham megkezdésénél hangzott fel a külföldön annyira rettegett vox diabolica „huj, huj!”

Dr. Erdélyi keményen síkra száll azok ellen a külföldi történetírók ellen, akik a honfoglaló magyarokat csupán zsákmányra éhes, állatiasan kegyetlen rablóbandáknak festik. Bebizonyítja, hogy a magyarok hadjárataikat rendszerint szövetségeseik kérésére és országuk terjesztése céljából indították és — már amennyiben az akkori durva korban erről egyáltalában szó lehetett — még ellenségeikkel szemben is bizonyos lovagias felfogást tanusítottak. A könyv utolsó fejezete a 899. évi brentai csata és a 955. évi *augzburgi* csata részletes leírása. Alapos topographiai ismertetés után, úgyszólván lépésről-lépésre kíséri a csaták egyes mozzanatait. Különösen az *augzburgi* vereségből eredő következtetései érdekesek. Delbrückkel ellentétben a vereséget nem Ottó német császár kiválóságának és a német katonai fölénynek tulajdonítja, hanem Bulesu tétovázásának, aki ezúttal elmúlasztotta az Ottó ellen való felvonulás kellő pillanatát. Amikor pedig *Augsburg* ostroma már a körmére égett, a főserég megkésett. Ez a vereség került a honfoglaló magyaroknak legtöbb véréldozatába, közel tízezer ember maradt a Lech mezején.

Erdélyi dr. könyve nemcsak tanulságos, de élvezetes olvasmány; méltán számot tarthat nem csupán a katonai szaktörténelemmel foglalkozók, hanem a nagy közönség figyelmére is. Kívánjuk, hogy folytatása minél előbb napvilágot lásson,

Markó Árpád.

Dr. Málnási Odön: *Erdödi gróf Pálffy János nádor.* Gróf Pálffy Pál Ferenc előszavával. Kiadta a szerző Egerben, 1929. 8° 50 oldal 2 képpel.

Málnási dr. a kurucvilág s az azt követő évtizedek egyik legjelentősebb katonájának, gróf Pálffy János tábornagynak személyét állítja e művével kellő megvilágításba. A kis füzet előszava nagyon helyesen mutat rá a világháború előtti korszak magyar nemzedékének egyoldalú, subjektív történelmi szemléletére, melynek következménye az volt, hogy a frázispuffogató, görögtüzes hazafiasság már eleve, minden kutatás és bírálat nélkül elítélte azokat a férfiakat, akik nem csatlakoztak a felkelés ügyéhez, hanem magyar nemzetük érdekeit, meggyőződéses hazafias érzésüktől indítatva, a koronás király táborában odaadással szolgálták és legfőbb céljuknak azt tekintették, hogy válságos időkben kiküszöböljék azokat az ellentéteket, amelyek a király és nemzete között önként vagy mesterségesen keletkeztek. 200 éves történelmi távlat már minden bírálatot megenged, anélkül, hogy csorbát szenvedne az a kegyelet, amely egyaránt kijár azoknak, akik akár a felkelők között, akár a király oldalán, valóban önzetlenül szolgálták hazájukat. Ma már senki sem állítja Bercsényi Miklósról, hogy kiváló hadvezér, nagy stratégia volt és mégis jogosan él tovább a köztudatban, mint a kuruckorszak egyik legjelentősebb szereplője. Ugyanezzel az objektivitással kell azonban a más felekezeten lévő szereplő férfiakat is megítélni s ezek közül elsősorban gróf Pálffy János nádort, aki családjának ősi tradíciójához híven, mint hadvezér aratta babérait és önzetlen haza-

fias gondolkodásáról különösen a szatmári békével kapcsolatban tett bizonyosságot.

Egy hibája van Málnási dr. füzetének, az, hogy túl rövid, aminek magyarázata talán az, hogy ezt a művet csupán gróf Csáky Imre bibornokról írott életrajza melléktermékének tekinthetjük, mivel a bibornok iratai között megtalálva Pálffy János 90 levelét, ezeket az adatokat helyezte el a rövid életrajz keretében. De célját még így is elérte, mert aki figyelmesen olvassa ezt a tartalmas füzetet, az meggyőződhetik arról, hogy a köztudatban „labancvezérnek” csúfolt tábornagy, nagyszabású katonai kvalitásai mellett, bölcs és hazáját híven szerető magyar ember volt. Ő Rákóczi Ferencben és híveiben nem pártütő rebelliseket látott, hanem eltévelyedett és megtevésztett embereket, akik tragikus félreértések vágányain haladva, hazájukat a végromlás felé viszik. Ezt akarta Pálffy megakadályozni, ha másképp nem lehet, erőszakkal, a felkelés fegyveres letörésével.

1663-ban született s 1731-ben halt meg, 87 éves korában; hosszú életének 70 esztendejét töltötte tényleges katonai szolgálatban és különböző harctereken bizonyítottá hadvezéri rátermettségét, Savoyai Jenő herceg iskolájából került ki s hogy az udvar magasabb parancsnokságok betöltésénél gyakran mellőzte, ez is csak annak a bizonyítéka, hogy túlságosan magyar érzelmű embernek tartotta. Pálffy életét Málnási dr., igen találóan, különböző szakaszokba osztja. Ifjúsága után a kurucok elleni küzdelme adja nyilvános szereplésének talán legnyomatékosabb részét. Sajnos, hogy a szerző Pálffy hadvezéri működésének méltatására nem igen terjed ki, pedig éppen ebből tanulhatunk ma a legtöbbet, hiszen a hadviselés abban az időben valóban hadművészet volt, a stratégiának és taktikának mondhatnók klasszikus korszaka. Igen találóan jellemzi ebben a fejezetben a szerző a kuruc sereg vezetőit. Hazájának legtöbb szolgálatot a szatmári béke előkészítésében és végrehajtásában tett Pálffy. Ezt a tevékenységét a szerző különösen érdekesen fejtegeti, sűrűn hivatkozva Pálffy grófnak előbb említett őszintehangú leveleire. Az ország teljes felszabadításáért, a nép nyomorának enyhítéséért folytatott küzdelmeinek leírásában, Pálffyt mint államférfit állítja szemünk elé, de nagyon helyesen állapítja meg azt is, hogy minden intézkedésében és tevékenységében hadvezéri egyénisége jut inkább előtérbe. A pragmatika sankció létrehozásában Pálffynak nem volt része. Bár az udvar később díszes méltósággal halmozta el, országbíró is lett, az 1737-ben megindított török hadjárat fővezérségét mégsem ruházták rá, hanem Lotharingiai Ferenc miatt mellőzték. Ennek meg is volt a káros következménye, mert ez a hadjárat csak kudarcral járt és a szomorú eredményű belgrádi békéhez vezetett. Mária Terézia igyekezett ugyan atyjának Pálffyval szemben elkövetett mulasztásait pótolni, de a királyi kegy megnyilvánulásai, a magyarországi főhadparancsnokság, a belső titkos tanácsosság, végül a nádorrá való választás, már csak az agg hadvezér utolsó éveinek emlékét aranyozta be.

Nagy szolgálatot tenne Málnási dr. a magyar hadtörténelemnek, ha Pálffy János életéről gyűjtött bőséges adatait, elsősorban

a fent említett 90 levelet, nagyobb monographia alakjában feldolgozná. Pálffy grófnak sokak által még ma is tévesen megítélt személye megérdemelné ezt az elismerést és szerény véleményünk szerint épen Málnási dr. volna előtanulmányai alapján erre hivatva, aki hadtörténelmi irodalmunkat már néhány valóban értékes tanulmányával gyarapította. (Csonkamagyarország katonai földrajzi helyzete, Az utódállamok stratégiai helyzete, stb.)

Markó Árpád.

Cs. Sebestyén Károly: *A szegedi vár legrégebb története.* 4° 16 oldal; Szeged, 1926. és *Szeged középkori vára.* Nagy 8° 39 oldal; Szeged, 1928. (Különlenyomatok).

A Szeged városában folyó intenzív tudományos életnek becsédes tanujele ez a két füzet is, amelynek tartalma a laikust és a szakembert egyaránt érdekelheti. Az előbbi a „Dolgozatok a m. kir. Ferenc József tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből” c. folyóiratban, az utóbbi a Szegedi Alföldkutató Bizottság II. szakosztályának közleményeiben jelent meg.

Szeged régi várát egy 1321-ben kelt oklevél említi először, azonban mind a földrajzi helyzet, mind pedig a régészeti leletek arról tesznek bizonyosságot, hogy ezen a helyen, évszázadokkal a magyarok honfoglalása előtt is, kellett valami erődítménynek (pogányvárnak) állania.

Az a terület, amelyen Szeged vára épült, a jazygok földjére esett ugyan, de az eddig figyelemre alig méltatott kétségtelen római leletek (szoborfej, téglamozaik, bélyeges téglák stb.), amelyek 1880 és 1882 között részint a földből, részint az akkor lebontott vár falaiból kerültek elő, eléggé tanúsítják, hogy ez a hely valamikor erős római hatás alatt állott.

Azt, hogy a talált maradványok miféle település emlékét őrizték meg, ma még nem lehet megállapítani. Annyit azonban elárulnak az említett leletek, hogy Szeged tája, forgalmi szempontból, már a rómaiak idejében is nagyon fontos volt. Az itt valaha állott építmények származhatnak erre a helyre települt római polgároktól, de a római kultúrának hódoló bennszülöttektől is.

Tárgyának természeténél fogva is sokkal biztosabb alapon mozog a másik füzet, amely Szeged középkori várával foglalkozik.

A szerző szembeszáll — még pedig jogosan — azzal a régebben általánosan vallott felfogással, hogy ezt a várat Szulejman szultán építtette volna, 1545 után. A magyar, nem pedig török vár építése, alkalmasint IV. Béla uralkodására, még pedig a mongoljárást követő évekre esik. A szerző régi térképek alapján rekonstruálja az egész középkori erődítményt, amely ezeken a felvételeken, a sok rontás-bontás ellenére is felismerhető.

Megállapítja, hogy a vár alakja körülbelül 876 méter kerületű szabálytalan négyszög volt s valószínűleg a korábban ott állott pogányvár körvonalaihoz alkalmazkodott, amelynek for-

máját viszont az az egykori sziget szabta meg, amelyre ez a legrégibb vár épült.

A középkori vár négy sarkán egy-egy fogazott pártájú torony állott; ezeken kívül még négy más torony állapítható meg, de valószínű, hogy volt még több is. A várnak, kimutathatóan, két kapuja volt, mindegyik egy-egy tornyon vitt át. Az egyik délfelé, a Palánk nevű városrészre, a másik északra nyílt. De lehetett még egy nyugati és egy keleti (vízi-) kapu is.

A vár falai és tornyai téglából és mésztufából épültek; a beléjük falazott faragott kövek — lerombolt hajdani, román- és gót-stílusú templomok maradványai — későbbi javítások és átépítések alkalmával jutottak oda.

A Tisza árja lassankint alámosta a vár keleti falát, úgy, hogy 1692-ben a vízbe omlott. Az ezt pótló, már bástyarendszerű új főgátat, amelynek kötőgátjából most is áll egy darab, jóval hátrább építették fel.

A szerző mindakét füzet megírásával nagyon alapos és hézagpótló munkát végzett. Látszik, hogy tárgyán feltétlenül uralodik. Nem kapkod tetszetősnek látszó feltevések után s azt, amit nem tud kézzelfoghatóan bizonyítani, csak valószínűségi képen veti fel. Meg kell még említenünk; hogy nagyon szépen rajzol. Alaprajzai és rekonstrukciói pontosak és világosak. Nem csak azt bizonyítják, hogy a szegedi vár a középkori viszonyokhoz képest erős és fontos volt, hanem azt is, hogy nagyon szép lehetett.

Bár minél több régi várunkról jelennek meg ilyen gondosan megírott szakszerű tanulmány s ne szakadna félbe az a nagy munka, amelyet néhai Soós Elemér olyan buzgósággal végezett, hosszú évtizedeken át.

Szeretnők, ha a szerző nem állapodnék meg azon a ponton, ahova második füzetével eljutott, hanem leírná és lerajzolná Szeged várát 1692 utáni állapotában is.

—y.

A világháború. 1914—1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére. IV. kötet.

Most hagyta el a sajtót, a M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár kiadásában, „A világháború“ IV. kötete.¹

Ez a 413 oldalra terjedő, 9 különálló mellékletet és 48 vázlatot felölelő mű, a Szerbia és Montenegró elleni hadjárat *augusztus havi* eseményeivel foglalkozik és azokat három (I—III.) részben tárgyalja.

I. Rész. A hadjárat katonai előkészítése. Mozgósítás. Felvonulás. Hadműveleti terv.

¹ A II. kötet előreláthatólag ez év július havában jelenik meg és az északi hadszíntér eseményeit 1914. VIII. 23.—VIII. 30.-ig tárgyalja.

A III. kötet, mely az előbbinek a folytatása, a szept. 12.-ig terjedő eseményeket öleli fel. Kb. az év végén jelenik meg. Az V. kötet a IV.-nek lesz a folytatása.

1914 július 25-én este írta alá Ófelsége a Szerbia elleni *részleges mozgósításra* vonatkozó parancsot, amely fegyverbe szólította a monarchiának a „minimális balkáni csoport”-hoz és a „B csoport”-hoz tartozó haderőit. Az „A csoport” a mozgósításban még nem vett részt.

Ezeknek az orosz-szerb felvonulás terminológiájához tartozó megjelöléseknek a megértéséhez tudnunk kell, hogy az „A csoport”-ba azok a mozgósított erők tartoztak, amelyek csakis Oroszország ellen voltak szánva. Tehát az I., II., III., V., VI., X., XII. és XVI. hadtest.

A „minimális balkáni csoport”-ot azok az erők képezték, amelyeknek egy a szerbek elleni hadüzenetből fakadó orosz konfliktus esetén, a szerb hadsereggel szemben *védő* magatartást kellett tanusítaniok. (A XIII., XV. és XVI. hadtest.)

A „B csoport” csapatainak (a IV., VII., VIII. és IX. hadtest) kettős szerep jutott: egy kizárólagos Balkán-háború esetén Szerbia és Montenegró ellen, egy Oroszország és Szerbia elleni háború esetében pedig Oroszország ellen kellett felvonulniok.

Ebből a nagyon sok további komplikáció csíráját magában hordozó csoportosításból kitűnik, hogy a monarchia hadvezetősége elképzelhetőnek vélt egy kizárólag a Balkánra lokalizált háborút, vagyis egy oly megoldást és helyzetet, amelyben Oroszország tétlenül nézi az általa protezsált és felbátorított szláv fajtestvérek ellen megindított „*büntetőhadjárat*” kétségtelen kimenetelét. Hogy a külgügyi helyzetnek ez az optimisztikus megítélése mennyire nem volt okadatolt, azt az eseményekből már tudjuk; július 31-én bekövetkezett az, aminek az események okozati összefüggése következtében szükségszerűen bekövetkeznie kellett: *az általános mozgósítás.*

Ezen a napon azonban a „B csoport”-hoz tartozó, vagyis az Oroszország elleni haderő kontingensét képező szállítmányok már útban voltak a déli határ felé. Ezeket pedig feltartóztatni, illetőleg az orosz hadszíntér felé átirányítani, vasútechnikai okokból nem volt lehetséges. Ennek következményeként: a „minimális B” eset helyett egy „maximális B” felvonulás jött létre, mely a monarchia haderejének kb. $\frac{2}{5}$ részét — a 2., 5. és 6. hadsereget — a balkáni hadszíntéren egyesítette. Azonban csak a felvonulás volt maximálisnak tekintendő, mert a hadsereg főparancsnokságának intenciói szerint, a hadműveletek megkezdésénél a *2. hadsereg*re semmi körülmények között sem volt szabad számítani. Ezt a hadsereget ugyanis közvetlenül az „A csoport” szállítmányainak befejezte után, a Szerémségből az orosz hadszíntérre kellett szállítani.

A balkáni erők ily irányú csökkentésére vonatkozó elhatározását, a hadsereg főparancsnoksága csak aug. 6-án adta tudtul a balkáni erők főparancsnokává kinevezett Potiorek tábornagynak, aki tehát ezen időpontig abban a tévhitben élt, hogy a hfp. csak a Szerbia ellen intézendő döntő csapás befejezte után fog teljes erejével Oroszország ellen fordulni. Érthető tehát, hogy az aug. 3-án (akkor Potiorek még csak mint a 6. hads. parancsnoka szerepelt) felterjesztett hadművelleti tervében a 6. hadsereg feladatát *támadólag* akarta megoldani. Potiorek azonban ezen *támadó szándékánál aug. 6-a után is megmaradt*, midőn pedig már semmi kétsége sem lehetett afelől, hogy a 2. hadsereg kiesése következtében a kapott feladat² megoldásánál csupán az 5. és 6. hadsereg közreműködésére számíthat. Megmaradt ezen támadó szándékánál főleg azért, mert hiszen a két hadsereg felvonulási helyzete (a Drina mentén) adva volt, abból pedig másként, mint támadással nem lehetett a szerbeket megakadályozni, hogy a Száván át ne keljenek.

Potiorek hadművelleti terve szerint a két hadseregnek a támadást *tér- és időbelileg különváltan* kellett megkezdeni és pedig az 5. hadseregnek, erős jobb szárnnyal, Valjevo irányában, a 6. hadseregnek pedig kb. öt nappal később Plvlje és Uzice irányában. A *hadművelleti célt* egyébként egy a vezérkar főnökéhez, Conrad gyalogsági tábornokhoz intézett levelében a következőképp jelölte meg: „... Az egyelőre csak Valjevo—Uzice-ig szándékolt előnyomulásom csak akkor fog állandó térfoglalást jelenteni, ha Bulgária már a legközelebbi napokban, legkésőbb aug. 15-én mozgósít.“

Hogy Potiorek különben helyes alapokra állított hadművelete mégis sikertelen maradt, ez — a hadtörténelmi levéltár megállapítása szerint — „a hadművelleti cél helytelen megválasztásán, a hadműveletek korai megindításán és azon a körülményen múlt, hogy a 2. hadsereg vonzóerejét túlbecsülte és hogy a hadseregfőparancsnokság elutasító magatartása után sem szünt meg reménykedni, hogy mégis csak sikerülni fog a 2. hadsereg részeinek közreműködését biztosítani.“

Ez nagy vonásokban a kivonatos kivonata azoknak a megfontolásoknak és elhatározásoknak, amelyeket a könyv I. része meggyőző okfejtéssel elénk tár és amelyek alapján az 5. hadsereg aug. 12-én a Drinát átlépte. „A kocka el volt vetve“ — de a Drina nem bizonyult Rubiconnak.

² A hfp. által megjelölt feladat szószerint így hangzott: „a balkáni haderők legalább is teljesítendő feladata az, hogy az ellenséges betöréseket a monarchia területére, elsősorban azokat, amelyeknek iránya Bécs vagy Budapest, megakadályozza.“

Megjegyzendő, hogy a hadsereg főparancsnoksága Potiorek hadműveleti tervét aug. 14-én kelt táviratával teljes egészében magáévá tette és így a felelősség a balsikerért, nemcsak Potioreket, hanem — a levéltár szavait idézve — „még fokozottabb mértékben a hadsereg főparancsnokságot is terheli.“

A felvonulási és hadműveleti tervekből okszerűen fakadó eseményeket a II. és III. rész tárgyalja és pedig:

a II. rész — az osztrák-magyar 5. hadsereg támadó előnyomulását Valjevora és a sabaci harcokat;

a III. rész — a 6. hadsereg előnyomulását a Drina és Lim folyóig, a visegrádi és priboji ütközeteket és a 6. hadsereg elvonulását északnyugat felé.

Messze túllépné ezen szűkre szabott ismertetésnek a kereteit, ha mindazokat az eseményeket, amelyek a mű 153 alfejezetében foglaltatnak, csak pár szóval is ismertetni óhajtanánk. Pedig mind érdekesek, mind tanulságosak és mind az alapos szaktudás és a háború tapasztalatain kicsiszolódott katonai intellektus kritikai megvilágításában jelennek meg.

Itt csak a hadjárat legérdekesebb, legtanulságosabb, de egyszersmind legfájdalmasabb epizódusára, a sabaci harcokra akarunk még rámutatni.

Az a gondolat, hogy az 5. hadsereg könnyebb előrejutása céljából, egy erőcsoport a Száván át törjön szerb területre, Potiorektól származik. A hadsereg főparancsnokság azonban, abban a reményben, hogy a 2. hadsereget az eseményektől távol tudja majd tartani, csupán Sabac „helyi megszállását“ engedélyezte. A Szávától délre lezajlott események nem igazolták a hadsereg főparancsnokság felfogását, mert idővel mind több és több erőt kellett a Száva déli partjára vetni. Vagy el lehet képzelni, hogy a harcra készen álló 2. hadsereg mintegy a páholyból nézze végig a szomszédos 5. hadsereg vergődését? A 29. hadosztály és a IV. hadtest bevetése tehát megtörtént, de *nem tervszerűen* a nagy cél, az 5. hadsereg támogatása érdekében, hanem „*cseppenként*“, *elhamarkodottan és tervszerűtlen* helyi célok, a Sabacnál szorongatott bajtársak érdekében.

Sabacnál kétharmad részben magyar csapatok küzdöttek. Küzdöttek oly hősiességgel és vitézül, mint ahogy csak magyarok képesek harcolni. Annál fájdalmasabb ránk nézve, hogy az elért eredmény nem áll arányban a hozott véráldozattal. „De ez nem a csapatokon mult — állapítja meg a mű — hanem azon, hogy a legfelsőbb vezetés az egész helyzet szerint szükséges és elkerülhetetlen harcokat meg akarta akadályozni, amiből aztán visszás helyzetek, tervszerűtlenség, elhamarkodás és zavar keletkeztek.“

Az egész művet a minden érzelmi momentumtól mentes, alapos tudáson felépült, tárgyilagos kritika szelleme hatja át.

Mindazok, akik szükségesnek látják, hogy magyar testreink hősiességének okmányos bizonyítéka a biratokukban legyen, mindazok, akik közvetve vagy közvetlenül átélték ezeket a sorsdöntő eseményeket, de főleg mindazok, akiknek hivatásuknál fogva okulniok és tanulniok kell a hadtörténelemből — azok szerezzék meg ezt a könyvet és mélyedjenek el benne.

Kurtz Sándor.

Budapest volt háziezredének, a cs. és kir. 52. gyalogezrednek története (1741—1918).

A magyar katona vitézségének és harcratermettségének egy újabb tanubizonyossága jelent meg: a cs. és kir. 52. gyalogezred története.

Varga Sándor ny. tábornok, — aki maga is ennek az ezrednek soraiban küzdötté végig a borzalmas világháború egy részét, — ezrede iránt táplált szeretettől ösztönözve, fáradtságot nem kímélve igyekezett azon, hogy a hírneves „*Mária Terézia*”-ezred története felölelje majdnem két évszázad eseményeit és méltóan kidomborítsa az ezred zászlajához fűződő babérokát. Hiszen a 52. gyalogezred egyike volt a cs. és kir. hadsereg legrégebb csapattestének. Varga tábornok fáradozása és Kárpáthy Ákos ny. tábornok, valamint Pilch Jenő ny. ezredes, a Magyar Tudományos Akadémia tagjának közreműködése olyan munkát alkotott, amely a maga nemében szinte páratlan. Nem is szólva a könyv szép kiállításáról és rendkívül gazdag illusztrálásáról, számtalan vázlatáról, megbecsülhetetlen értéke az, hogy adatai okmányokon alapulnak és így csak a valóságot tárják az olvasó és az utókor elé. Emellett azonban nem száraz olvasmány, hanem érdekfeszítően tárgyalja az eseményeket.

József kir. herceg írta az előszót, melyben találóan jegyzi meg, hogy a könyv örök emléket emel Budapest fiainak.

A szerzők bevezetése röviden megemlíti a könyv megírásának előzményeit. Remélhetőleg a székesfőváros vezetősége, valamint társadalma elő fogja segíteni azt, hogy valóra váljék a volt 52-es tisztek óhaja, mely szerint nemsokára az ezred emlékéhez és Budapest székesfővárosához méltó emlékmű hirdesse a volt háziezred soha el nem múló dicsőségét.

Százeczei a székesfővárosnak és közvetlen környezetének, harcoltak az ezred zászlaja alatt, majdnem 177 éven át s lobogtatták azt egész Európa földjén, megmutatva ellenségnek és barátoknak egyaránt, hogy a magyar katona mindenkor és mindenütt becsülettel megtette és megteszi kötelességét és harci erények dorgában a világ egyetlen katonájának sem engedi át a pálmát.

Számtalan csatában, ütközetben vett részt az ezred és az a sok kitüntetés, amit szerzett magának, fényes tanubizonyossága annak, hogy az utódok mindenkor méltók maradtak az elődökhöz.

A könyv 7 fejezetben foglalja össze az ezred történetét. Az első 5 fejezet az ezred megalakulásától az 1914-ben kitört világháborúig terjedő idők eseményeit tárgyalja. A 6. fejezet az ezrednek világháborús szereplését ismerteti, míg az utolsó fejezet azon ezredparancsnokok érdemeit sorolja fel, akik a világháború alatt a legmagasabb katonai kitüntetést, a Mária Terézia-rendet nyerték el.

A 52. gyalogezredet Mária Terézia királynő alapította 1741-ben. Szervezője ghimesi Forgách Ignác gróf volt, akinek a nevét is viselte 1773-ig, amikor Forgách gróf meghalt. 1773-tól 1802-ig Gyulai-czred lett, Gyulai Sámuel gróf altábornagyról kapván nevét. 1796-ban az ezred a 52-ik számot kapta. 1802-től 1832-ig galánthai Esterházy Miklós herceg tábornok. 1834-től 1875-ig pedig Estei Ferenc Ferdinánd főherceg és Modena hercege volt az ezred tulajdonosa. 1888-ban végre „Mária Terézia császárnő és királynő” nevet kapta.

Az ezred legénységét legelőször Pozsony, Nyitra és az ezekkel határos vármegyékből kapta, később Kassa lett főtáborzóhelye. 1781-től kezdve Pestről és a határos vármegyékből egészítették ki, vagyis ettől kezdve nevezhető az ezred a magyar főváros házi-ezredének.

1742 április havában harcra készen állott az új ezred s október 27-én a bajorok ellen vívott oberbergi ütközetben esett át a tűzkeresztségen, ahol a többi magyar ezreddel együtt nyugodtan állotta a sarat. Az 1743—44-iki rajnai hadjáratban Nádasdy Ferenc gróf altábornagy hadtestének kötelékében vett részt. Ingolstadt, Oppenheim, Lauterburg, Weissenburg és Zabern azok a helyek, ahol az ezred ebben a hadjáratban beírta nevét a hadtörténelembe. — 1745-ben már az olasz hadszíntéren Guastalla, Asti, Milano, Parma, Vicenza és különösen Col d'Assiette mellett szerzett magának hervadhatatlan babérokat.

A héteves háborúban a Forgách-ezred az összes nevezetesebb csatákban és ütközetekben részt vett és mint az egykorú okmányok és feljegyzések kiemelik, kiválóan vitézül viselte magát.

A bajor örökösödési háborúban és II. József török háborújában, már mint Gyulai-ezred küzdött s főleg Nándorfejérvárnak 1789-iki bevételénél tüntette ki magát. Itten Gyulai Albert gróf, 52-ik gyalogezredbeli gránátos-százados, a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét érdemelte ki.

A francia forradalmi, vagy az első koalíciós háborúban az ezred egyes részei Németalföldön és Franciaországban harcoltak. A francia köztársaság elleni hadjáratokban a 52-esek nagyobb része a rajnamelléki főerő kötelékében, kisebb része pedig az olasz hadszíntéren küzdött. 1797-ben azonban már az egész ezred Olaszországban mérte össze fegyverét az ellenséggel. A lunevillei békekötés után, az ezred 1801 május 16-án Pestre került, amikor Buda és Pest tanácsa és lakossága örömjongva fogadta.

1802-ben meghalt Gyulai Sámuel, helyébe galánthai Esterházy Miklós herceg, tábornokot nevezték ki az ezred tulajdonosává.

A következő években, a Napoleon ellen lefolyt hadjáratokban, az ezred az olasz hadszíntéren aratott babérokat, majd a pozsonyi békekötés után, 1806-ban, ismét Pestre tért vissza. 1809-ben az Esterházy-ezred újra kivette részét a franciák elleni küzdelmekből s utoljára a június 14-én vívott győri csatában harcolt.

1812-ben megint a harctérre szólította az ezred egy részét a legfelsőbb parancs. Ekkor azonban már a franciák oldalán, az oroszok ellen vonult, a Schwarzenberg parancsnoksága alatti segítőhadtest kötelékében. Az 1813—15. évi felszabadító háborúban ismét a franciák ellen küzdött. A bekövetkezett békeéveket részben Pesten, részben pedig Olaszországban töltötték a 52-esek. Tulajdonosukká az elhunyt Esterházy herceg helyébe, Estei Ferenc Ferdinánd főherceget nevezték ki.

Az 1848—49-ik évek olasz háborújában az ezrednek 2 zászlóalja vett részt, míg a harmadik a magyar szabadságharc alatt Pétervárad őrségéhez tartozott. A további mozgalmas idők folyamán, 1859-ben Olaszországban, majd 1866-ban a poroszok ellen küzdött az ezred.

A világháborút megelőzőleg Bosznia és Hercegovina megszállásában vett részt. Az ezredtulajdonos ekkor már meghalt s helyébe egyelőre senkit sem neveztek ki. — 14 háborúban, összesen 155 csatában, ütközetben, ostromban és várvédelemben hullatta vérért és oly sok katonai kitüntetést érdemelt ki, hogy azokra mindenkor büszke lehet.

1888-ban érte az ezredet az a kitüntetés, amidőn I. Ferenc József elrendelte, hogy örök időkre „Mária Terézia császárnő és királynő” nevét viselje. Az ezred 150 éves fennállásának jubileumát, a székesfőváros 1891-ben díszes ünnepek között ünnepelte meg.

A világháború alatt az ezred eleinte a szerb hadszíntéren szerepelt és Sabác elfoglalásánál, majd több ütközetben tüntette ki magát. Később Galiciában az oroszok ellen küzdött. A könyv erre vonatkozó fejezetének elolvasása után azt mondhatjuk, hogy a hosszú orosz frontnak kevés olyan része volt, ahol a 52. gyalogezred össze ne mérte volna fegyverét az ellenséggel. Az ide-oda hullámzó küzdelemben hol itt, hol ott tűnt fel az ezred s vitéziül küzdött, amint azt számtalan dicséret bizonyítja, de leginkább kitűnt az 1915 december 4-én Borovánál vívott ütközetben. Ezt a napot a volt 52-esek most is ezrednapként ünneplik meg.

A hosszú háború folyamán Erdély bércseit is meglátták a 52-esek, mivel 1917 január végén az oláh hadszíntérre szállították őket s itten 1918 január 18-ig maradtak.

Przemysl várának védelménél is ott találjuk a 52-eseket. Nem azzal a rendeltetéssel ugyan, hogy fegyverrel a kezükben védekezzenek a várat, hanem hogy mint munkásosztag segítsék elő a védelmet. Azonban nem maradtak meg ebben a szerepben, hanem már 1915 január óta puskával kezükben küzdöttek a honvédek oldalán és aztán megosztották velük a rabság borzalmas szenvedéseit.

1918 január havában már az olasz hadszíntéren találjuk az ezredet. A Monte Asolone körüli állásokban hárította el az ellen-

ség támadásait. Noha az időjárás mostoha és a hegyi felszerelés nagyon hiányos volt, itt is helytállott. Az 1918 június 15—23-iki piavei csatában az ezred a Montellon küzdött. Hiába volt azonban minden hátorság és vitézség, a csata elveszett s ezredünk a súlyos veszteségek árán elért és az olaszok minden erőlködése ellenére megtartott állásait parancsra elhagyni és visszavonulni kényszerült. Bekövetkezett az összeomlás; az ezred folytonos harcok közepette vonult vissza. 1918 november 18-án érte el a magyar határt s másnap Budapestet.

A magyar köztársasági kormány megszüntette a Mária Terézia császárnő és királynő nevét viselő 52. cs. és kir. ezredet, de mint 52. magyar gyalogezredet fenntartotta. Teljes feloszlása később — a destruktív elemek behatása folytán — következett be.

Igy zárult le a sorsa egy olyan csapattestnek, amely 177 éven át híven, becsülettel és vitézüi kitartott az alatt a zászló alatt, melyre esküit tett s élete árán is gyarapította az elődök által szerzett érdemeket.

A könyv következő része az ezred pótzászlóaljának tevékenységét ismerteti.

Végül a világháborúban kitüntetett 52-esek névjegyzékéi zárják be a díszes könyvet.

A cs. és kir. 52. gyalogezred története majdnem 2 évszázad hadieseményeit sorolja fel az olvasó előtt s a szerkesztők érdeme az, hogy az ezred fegyvertényei olyan hatásosan emelkednek ki a nagy események közül.

Nem lehet más óhajunk, mint az, hogy minél szélesebb körök érdeklődését költse fel a mű s megvalósítani segítse azt a célt, amelyet a szerzők kitűztek maguknak és bevezetésükben elmondtak.

Sz.

Markó Árpád: *Két mozgalmas év a magyar nemestestőrség életéből.* (Századok: 1929. évfolyam, 9—10. füzet.)

Ez a nemrégiben hazakerült gárdairattár okmányai alapján megírt és így teljesen hiteles munka, élénken világítja meg azt az elnézést nem ismerő szigorú katonai fegyelmet, mely az akkori hadsereg minden alakulátát jellemezte és így szükségképen a nemestestőrségnél is elengedhetetlenül szükségessé vált; másrészt rámutat azokra a megnyilatkozásokra, melyek ebben a könyörtelen katonai fegyelemben, a személyes sérelmek következetes és rendszeres láncolatát vélték felismerni. A katonai disciplina és a többnyire elkényeztetett, úri családok körében, korlátlan szabadságban felnőtt nemes ifjak gondolkozása és világnézete itt súlyos összeütközésbe került. Nem lehetett kétséges, hogy a kettő közül melyik lesz a győztes.

A nemestestőrség célja az volt, hogy az előkelő magyar családok fiai Bécsben egybegyűjtve, mint elite-csapat, az udvar fényét emeljék és így a legelőkelőbb társaságban is példaszerű és vezető szerepet vigyenek. Ennek alapfeltétele természetesen az önfegyelmzésen alapuló kifogástalan nevelés és műveltség volt.

Ezt a célt tűzte ki a nemestestőrség parancsnoksága is és sikerült is neki évek hosszú során át olyan eredményt elérni, mely a magyar gárdát világhírűvé tette.

1794 elején báró Splényi Mihály altábornagy került a testőrség élére, ki rendkívül szigorú, volt és — elődeitől eltérően — nem számolt a magyar ifjak alkalmazkodni kevésbé tudó egyéniségével és talán túlmereven és túlságosan hirtelen kívánta őket legszigorúbb fegyelmi intézkedéseikhez szoktatni.

Mint a bekövetkezett események mutatják, nem vált be ez a módszer, mely talán néha olyan eszközöket is alkalmazott, melyeket az ifjak magukra nézve sértőknek találtak. Az elégedetlenség a fiatal gárdisták körében egyre nőtt és 1794 május 8-án, a tavaszi szemle alkalmával, egy panaszirat átnyújtásában nyilvánult meg.

A panaszirat — nem is szólva szabálytalan előterjesztéséről — csupa oly pontokat tartalmazott, melyek tulajdonképen a szabályzat pontos betartásának szigorú követelése miatt zugolódtak. A panaszügyet, kellő felvilágosítás és a vezetők megdorgálása után, a parancsnokság elintéztetnek vélte. Nem így azonban a gárdisták.

Egyes fiatal gárdisták időközben előfordult, súlyos elbírálás alá eső megtévelyedései a szolgálati szabályzat további megszigorítását eredményezték. Ez azután méginkább fokozta az elégedetlenséget, mely végül is — 1795 december elején — úgyszólván nyílt zendülésben tört ki.

A házi vizsgálatot a legnagyobb szigorúsággal folytatták; azonban eredmény nélkül, mert bajtársias összetartásból egyik sem akart a másik ellen vallani. Határozott bizonyíték hiányában Ferenc király végre is úgy döntött, hogy mindazokat, akik előljáróik egyhangú véleménye szerint, nyíltan vagy titokban leginkább ellenszegülnek a kiadott rendelkezéseknek és akik legnehezebben törődnek bele a fegyelmet megszilárdító rendszabályokba, el kell a nemestestőrségtől távolítani. A testőrtiszt- és tanári-kar eszerint határozott és azt javasolta, hogy 8 gárdistát — közöttük Kisfaludy Sándort is — „ellenszegülés és lázítás miatt” távolítsák el.

A király helybenhagyta a javaslatot s a döntés szerint Kisfaludyt is egyik olaszországi vár helyőrségi ezredébe osztották be. Mint tudjuk, Kisfaludy nem sokáig volt részese ennek a kissé lealázó rendelkezésnek, mert rövid néhány hónap múlva, kiváló szolgálatainak elismerésül, az arcvonalban küzdő Wallis-gyalogezredhez helyezték át.

D. J.

Josef Schön: *Sabac. Der Kampf der deutschböhmischen 29. Inf. Division des Prager VIII. Korps und des Budapester IV. Korps im August 1914 in Nordwest-Serbien.*

A szerző, Schön József altábornagy, egyike volt a régi hadsereg legkiválóbb vezérkari tisztjeinek, majd tábornokainak, aki nemcsak mint vezető, hanem mint bátor katona is kitűnt.

Mint dandárparancsnok végigharcolta az I. és II. szerbiai támadást, különösen a sabáci harcokat, melyekről teljesen ellentétes véleményeket lehet hallani.

A szerző teljesen tárgyilagos módon foglalkozik ezekkel a harcokkal; nem szépít, nem takargat semmit; kiemeli az ott résztvevő csapatok kiváló szellemét, harckészségét, de a vezetés meg nem felelő voltát is. A tudományos kutató lelkiismeretességével és alaposságával tárja fel az első Potiorek-féle támadás kudarcait és tudományos alapon igyekszik bebizonyítani, hogy a támadások sikertelensége inkább a hadsereg főparancsnokságát, mint Potioreket terheli. A „B.” lépcső balkáni felvonulása a bajok egész sorozatának kútforrásává vált. Hiszen ismeretes, hogy az A. O. K. az általános mozgósítás elrendelésekor sem változtatta meg a kizárólag balkáni háborúra szóló és még a részleges mozgósításból folyó felvonulást.

Igy bizony egy csomó hadosztály, melynek helye az orosz fronton lett volna, a Duna-Száva vonalán maradt. Az A. O. K. a felvonulást vasúttechnikai okokból nem akarván megváltoztatni, a 2. hadsereget a Balkánon vonultatta ugyan fel, de azután minél hamarabb eredeti rendeltetése helyére, az orosz hadszíntérre, akarta elküldeni. Amíg ez az elszállítás megtörténik, az A. O. K. úgy vélte, hogy a 2. hadsereggel a szerbek ellen „demonstrálni” fog. Ebből fakadtak aztán a különböző bajok. Potiorek pedig, már csak azért is, hogy a 2. hadsereg segítségét minél jobban igénybe vehesse, hadműveleteit elharmarkodottan és szétforgácsolt erőkkkel hajtotta végre. A 2. hadsereg pedig egyes részeivel kénytelen volt a Balkánon kifejlődő harcokba beleavatkozni, amiáltal az elszállítás késedelmet szenvedett, csapatait megtépázták, eredményt tulajdonképpen nem ért el.

Potiorek feladata egy Szerbia elleni sikeres csapást követelt. A külügyminisztérium is azt kívánta, hogy a Balkánon sikereket érjünk el, hogy Bulgáriát csatlakozásra bírjuk. Ezekután természetes volt, hogy Potiorek nem a 600 km. hosszú határ védelmére, hanem Szerbia megtámadására határozta el magát. Támadását az A. O. K. hozzájárulásával és beleegyezésével kezdte meg, augusztus 12-én.

Tudvalevőleg a 15. hadtest, meglehetősen súlyos veszteséggel, aug. 12-én átkelt a Drinán és szerb földön egy hídfőszerű állásban akarta a szomszéd 8. hadtest előrejutását bevégni. A 8. hadtest késett, a 21. Landwehr-hadosztály nem érte el még teljesen hadműveleti ütőképességét s a szükséges eszközök híján nem kelhetett át a kijelölt ponton a Drinán, hanem az eredeti parancs megváltoztatásával, a hadtest másik hadosztálya mögött és nem egyidejűleg vele nyomult elő.

Ez a késedelem persze visszahatott a 15. hadtest hadműveleteire is, mely nem használhatta ki a szerbek ellen elért sikereit s két napon át várta szomszédjainak előtörését.

Szép sikere volt a kezdődő hadműveleteknél Letovszky tábornok menetdandárának, amely a 8. hadtest balszárnyának biztosítására és a Sabácot elfoglaló 4. hadtest csapatainak felváltására volt kirendelve. Aug. 12-től 14-ig átnyomult a Macsván s alig kiképzett csapataival sikeresen avatkozott a kifejlődő har-

cokba. A szerbek akkor Sabác visszafoglalására a Sumadiska hadosztályt rendelték ki, melynek támadása azonban a Dáni — és a Letovszky — dandár tüzeiben összeomlott.

A szerbek, valószínűleg kémszervezetük útján, megtudták, hogy Sabácnál csak „demonstráció“ folyik s hogy az ott felvonult 2. osztrák-magyar hadsereget hamarosan Galiciába szállítják; ennél fogva onnan nagyobb veszély nem fenyegetheti őket. Így erejük zömével az 5. hadseregbe vetették magukat, melyet, a 21. hadosztály szétugrasztása után, sikerült ismét a Drinaig visszaszorítaniok.

A harcok válsága aug. 17-én állott be, amidőn hosszas alkudozások után, a 2. hadsereg egyes részeivel most már Sabácnál átkelve, a szerb haderő szárnyának megtámadásával az 5. hadseregen akart könnyíteni. Ez az elhatározás azonban elkésett; a támadást végrehajtó budapesti IV. hadtest egy 35 km-es két éjjelen át tartott menet után, elcsigázva érkezett meg a csatamezőre. Csapatái a legnagyobb hősiességgel sem értek el döntő eredményeket.

A szerző kifejti, hogy ezek a harcok, a bő haditapasztalatokkal rendelkező szerbek ellen, igen nagy veszteséggel jártak. Vezetési hibák, elhamarkodások, tapasztalatlanság, sok vérbe kerültek, de az 5. hadsereg szorongatott helyzetén már nem segíthettek. A szerb túlerő ellen vívott 5 napi harc után, az 5. hadsereg kiindulási helyzetébe, a Drina mögé, vonult vissza s így a szerbiai első hadjárat megbukott.

A szerb hadvezetőség, mihelyt az 5. hadsereggel szemben elért sikerének tudatára ébredt, nagyobb erővel Sabác felé fordult, nehogy onnan meglepetések érhessék. Sabácot ezidőben a megerősített hídfőben a 29. (német-cseh) hadosztály védte. 15 zászlóaljunkat a szerbek 45 zászlóaljjal támadták meg. A 29. hadosztály keményen állta a meg-megújuló lökéseket, sőt heves ellentámadásokkal helyenként visszadobta a szerb túlerőt. Végeredményében azonban a hídfő nem volt tartható s a hadosztályparancsnok ennek kiürítését javasolta.

A javaslat hadműveletileg is indokolt volt, mivel Sabácnak hídfőszerű megtartása már nem volt az általános helyzetre különösebb befolyással. Másrészt a 2. hadseregnek Sabáctól északra levő részeit már szállítani kezdték s így a derékhad indulása is már csak napok-órák kérdése volt. Ilyen viszonyok között, a hadosztályparancsnok nem látta célszerűnek, hogy csapatai, a csak hiányosan kiépített hídfőben, a szerb túlerő támadásának legyeinek kitéve s a Száva mögé való visszavonulást javasolta.

Tersztyánszky hadtestparancsnok azonban más nézeten volt és elrendelte Sabác védelmét „az utolsó csepp vérig.“ Egyúttal felmentette a 29. hadosztály parancsnokát is.

Hiába volt azonban minden erőlködés, a 29. hadosztály új parancsnoka alatt sem tudta a szerb túlerő támadását visszaverni, sőt oly nehéz harcok fejlődtek ki, hogy Tersztyánszky az előzőleg már visszavont 4. hadtestet is ismét a sabáci hídfőbe vezette elő, akkor, amidőn ez már késő volt.

A szerbek elfoglalták a hídfőt aug. 24-én és saját erőinket a Száva mögé dobták. A Szerbia ellen indított első támadás tel-

jesen megbukott; a 4. hadtest pedig megkésve és megtépázva indult a galíciai haretérre, hol időközben már sorsdöntő hadműveletek indultak meg.

A kiváló szerző, különösen taktikai részletekben, sok érdekeset és újat nyújt. Művében persze csapatainak megbízhatóságát és kiválóságát emeli ki s egyúttal megvédi a 21. hadosztály cseh katonáit is, azt állítván, hogy nem rajtuk, nem bátorságukon múlt, hogy Sabácot elveszítettük — hisz akkor még nem voltak megmételvezve — hanem tisztán a felső- és középvezetés hibáin.

Suhay Imre.

Wolfgang Wegener: *Die Seestrategie des Weltkrieges.* Verlag von E. S. Mittler & Sohn Berlin,

Minél messzebb távolodunk el a nagy világégés eseményeitől, annál csodálatosabbnak tűnik fel, hogy a világháborúban csak egyszer mérte össze fegyverét a németekkel a tengeren Anglia, melyről azt mondták — igaz, hogy a háború előtt — „Brittania rules the waves“ s ekkor is csak egy tulajdonképpen eldöntetlen csatát tudtak produkálni. A tengeralattjáró naszádok háborúját nem lehet okul felhozni, hogy a csatahajók nem bocsátkoztak ütközetbe. Előbbi csak azért fejlődhetett ki, mert éppen a „Dreadnought“-ok nem merték a döntést kihívni. Az angol flotta nagyjában megelégedett a „fleet in being“ szerepével. Nem merték kockára tenni hajóhadukat, mert hisz akkor Angliának megrohanástól kellett volna tartaniok. A németek joggal büszkék lehetnek volt haditengerészetükre. Az egyedüli nagyszabású tengeri csatában, melyen összemérték erejüket az angolokkal, a taktikai fölény az övék volt.

Most, történelmi perspektíván át szemlélve a történeteket, mindig jobban előtérbe jut az a gondolat, hogy a jelen és jövő hadjáratait nem fogják már többé a szárazföldön, hanem a levegőben és a tengeren eldönteni. 1914—1918 is tulajdonképpen tengeri háború volt. Hiszen az entente csak azért folytathatta, mert uralmát meg tudta a tengeren tartani. De a döntést még a szárazföldön keresték. A német flottát valójában nem használták ki. Hogy miért maradt tétlen, noha erősen támadó szellemű volt és a támadásra képezték ki, arra Wegener admirális adja meg a feleletet érdekes művében. A németek nem bíztak eléggé önmagukban s hatalmas hajóhadukban.

A munka mindenkit érdekelni fog, aki a tengeri hadvezetés, a tengeri stratégia problémáival foglalkozik.

Az I. fejezet Anglia és Németország stratégiai helyzetéről számol be, illetőleg a stratégiai támadás lehetőségeiről.

A II. fejezet a stratégiai védelmet tárgyalja, majd beszámol a szerző a helyzettel az Északi tengeren, Németország védekező hadjáratának kihatásával, tengerészetének alkalmazását illetőleg; ismerteti a németek kényszerhelyzetét s az „U“ naszádok háborúját. Külön fejezet számol be a német haditengerészet béke-

kiképzéséről, végül pedig a német flottáról, annak szervezetéről, felszereléséről és lehető alkalmazásáról.

Az angolok elismerték, hogy a német csatahajók már tisztán jelenlétükkel is igen súlyos tehertélt képeztek a szigetország védelménél s a pótlási vonalak biztosításánál. De, Wegener admirális nézete szerint, a német flottának messzebbmenő stratégiai célokat kellett volna kitűznie, hogy a brittek védekező hadviselését megingassa.

A szerző végül konzekvenciákat von le a jövőre nézve és megmutatja azt az útat, amelyet nézete szerint a német népnek követnie kell, hogy ismét azt a helyet foglalhassa el, mely őt megilleti.

Suhay Imre.

PÁLYÁZAT

A Magyar Tudományos Akadémia másodszor is *nyílt* pályázatot hirdet, ezzel a címmel:

BUDA VÁR OSTROMA 1849-BEN

Jutalma: Budapest székesfőváros adományából 1000 (Egy-ezer) pengő.

A munka részletes tervrajzát, a képek és térképek jegyzékét, továbbá egy teljesen kidolgozott fejezetét, 1951 december 31-ig kell a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatalához beküldeni.

A legjobb tervrajz és fejezet szerzője, záros határidővel megbízást kap a mű megírására. A jutalmat, újabb bírálat után, csak széleskörű levéltári kutatáson és beható forráskritikán alapuló, abszolút értékű, teljesen kész munka kaphatja.

Budapest, 1950 május havában.

Magyar Tudományos Akadémia.

